

7. Стратегія демографічного розвитку України на 2006-2015 роки: Проект/ Від. За вип. І. М. Новак – К.: КНЕУ, 2005. – 20 с.

8. Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії / НАН України. Інститут економіки. за ред. В. С. Стешенко. – Київ, 2001. – 560 с.

9. Лукинов І. Східний і західний вектори політики загальносвітової трансформації // Економіка України. – 2001. – № 7 – С. 4-7.

10. Населення Івано-Франківської області / За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року / Статистичний довідник. Івано-Франківськ, 2003. – 93 с.

11. Населення України, 2000 рік. – Київ: Держкомстат України, 2001. – 515 с.

12. Україна: утвердження незалежної держави (1991–

2001). / Відп. ред. В. М. Литвин. – Київ: Видав. дім. «Альтернативи», 2001. – 704 с.

In the article essence and features of realization of social policy of Ukraine is considered in the years of state independence, and also modern state and problems of social development of areas of region of Carpathians. In detail a modern demographic situation is analysed in the Ivano-Francovsk area. The aspects of modern problems of realization of measures of active public social policy are specified for achievement of steady demographic development, providing of deserving terms of life of population, normalization of his recreation to due to upgrading population, saving and recreation of him vital and labour potential.

УДК 330.34:332.14:338.43

Баланюк І. Ф., Шеленко Д. І., Баланюк Г. В.

АНАЛІЗ ПОРЕФОРМЕННОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ

Проаналізовано діяльність сільськогосподарських підприємств регіону, площу їх земель та середньооблікову чисельність працівників. Здійснено аналіз виробництва валової продукції сільськогосподарства, динаміки виробництва продукції рослинництва і тваринництва, а також фінансових показників діяльності підприємств у регіоні.

Ключові слова: аналіз, валова продукція, пореформений розвиток, рослинництво, тваринництво, фінансові результати підприємств.

I. Вступ. У результаті сучасної аграрної та земельної реформи колективні сільськогосподарські підприємства реорганізовані в нові агроформування. Внаслідок цього, на Прикарпатті сформувалися організаційно-правові структури сільськогосподарських підприємств із переважанням різнотипних господарських товариств, недержавних приватних (орендних підприємств, сільськогосподарських виробничих кооперативів), та інших підприємств, а також частково збережено державні агроформування. У пореформений розвиток сільськогосподарські підприємства увійшли після великих соціальних, економічних, організаційних, структурних та інших змін, що відбулися в аграрному секторі.

Значний внесок у дослідження господарської діяльності агроформувань зробили вчені-

аграрники П. С. Березівський, В. Х. Брус, М. В. Вишиванюк, К. В. Васьківська, Л. М. Газуда, М. В. Газуда, В. Г. Галанець, М. А. Лендел, П. М. Макаренко, М. Й. Малік, В. Я. Месель-Веселяк, В. П. Мікловда, О. М. Могильний, О. М. Онищенко, В. В. Юрчишин та ін. Науковими дослідженнями охоплено більшість питань, що стосуються функціонування сільськогосподарських підприємств, однак аналіз пореформеного розвитку агроформувань на регіональному рівні потребує більш детального дослідження.

II. Постановка завдання. Стаття має на меті аналіз пореформеного розвитку підприємств різних типів, зокрема забезпеченості підприємств земельними та трудовими ресурсами, а також тенденцій виробництва продукції рослинництва, тваринництва, фінансових показників діяльності.

III. Результати. Спільною рисою для новостворених агроформувань став перехід на ринково-підприємницькі засади розвитку. Їх функціонування здійснюється на основі поєднання приватної власності на землю і майно, орендних відносин і колективної форми господарювання.

Діяльність аграрних підприємств на пореформеному етапі розвитку забезпечується в основному земельними, матеріальними та трудовими ресурсами. Агроформування одержують землю і майно в оренду від їх власників (колишніх членів сільськогосподарських підприємств та працівників соціальної сфери

села). Відомості про кількість таких підприємств, площі угідь в їхньому користуванні, чисельність працівників наведено в табл. 1 [1], [2], [3]. У результаті аналізу кількості зареєстрованих в 2001-2009 рр. аграрних підприємств, які звітують за статистичною формою № 50-сг "Основні показники господарсько-фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств", виявлено певні тенденції їх розвитку. Це дає підстави для певних узагальнень.

1. Протягом 2008-2009 рр. (у порівнянні з 2001 р.) спостерігається тенденція до зменшення кількості всіх категорій підприємств, а також окремих організаційно-правових структур, крім державних та інших підприємств. Серед них найбільшими темпами скорочується кількість виробничих сільськогосподарських кооперативів (майже у 8 разів), а також наполовину – господарських товариств і приватних підприємств.

Зменшення кількості агроформувань відбувається у зв'язку з реорганізацією підприємств і переходом їх в іншу категорію; закінченням терміну оренди землі й повернення її власникам для організації індивідуальних господарств без створення юридичної особи; припиненням діяльності частини підприємств, внаслідок складних фінансових та матеріальних обставин та неконкурентоспроможності продукції; браком спеціальної освіти у керівників агроформувань, які відповідно, не можуть забезпечити ефективне функціонування підприємств.

2. Із загальної кількості підприємств, які функціонували у 2008 р. та 2009 р., найбільшу їх частку складали господарські товариства (приблизно 40 %) та приватні підприємства (більше 35 %). Сільськогосподарські виробничі кооперативи становили близько 9 %, а державні підприємства – тільки 5 %.

Таблиця 1

Характеристика сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області

Форма підприємства	Роки	Кількість господарств, од.	Площа сільськогосподарських угідь		Середньооблікова чисельність працівників, чол.		
			тис. га	в т. ч. на 1 господарство, га	всього	на одне підприємство	на 100 га сільськогосподарських угідь
Господарські товариства	2001	77	38,0	493,5	5722	74	15,1
	2008	47	43,4	923,4	2262	48	5,2
	2009	43	48,6	1130,2	2047	48	4,2
Приватні підприємства	2001	80	46,0	575,0	6591	82	14,3
	2008	38	31,7	834,2	1221	32	3,8
	2009	38	34,0	894,7	990	26	2,9
Сільськогосподарські виробничі кооперативи	2001	81	46,0	567,9	7512	93	16,3
	2008	11	9,5	863,6	585	53	6,2
	2009	10	7,9	790,0	432	43	5,5
Інші підприємства	2001	11	6,0	545,4	845	77	14,1
	2008	13	11,8	907,7	960	74	8,1
	2009	11	14,4	1309,1	709	64	4,9
Державні підприємства	2001	3	5,0	1666,7	309	103	6,2
	2008	4	2,5	625,0	100	25	4,0
	2009	5	3,6	720,0	105	21	2,9
Разом підприємства	2001	252	141,0	559,5	20979	83	14,9
	2008	113	98,9	875,2	5128	45	5,2
	2009	107	108,4	1013,1	4283	40	3,9

Розраховано за даними джерел: [1], [2], [3].

3. Середній розмір агроформування в області становить 1013,1 га. Найбільші за розмірами (понад 1 тис. га) – господарські товариства та інші підприємства, найменші (720 га) є державні підприємства. В усіх категоріях підприємств відбувається скорочення загальних площ сільськогосподарських угідь. У 2009 р. (у порівнянні з 2001 р.) площі орендованих земель зменшилися на 23,1 %. Скорочення землі відбулося в сільськогосподарських виробничих кооперативах у 5,8 раза, приватних підприємствах – у 1,3 раза, державних підприємствах – у 1,4 раза. Однак за цей період збільшено площі орендованих земель у господарських товариствах у 1,3 раза та в інших підприємствах – у 2,4 раза.

Незважаючи на загальне скорочення площ сільськогосподарських угідь в усіх категоріях підприємств, їхня кількість із розрахунку на одне підприємство значно зросла, як разом у всіх підприємствах (в 1,8 раза), так і за окремими категоріями: в господарських товариствах – у 2,3 раза, приватних підприємствах – у 1,6 раза, сільськогосподарських виробничих

подарських кооперативах – у 17,4 раза, а також приватних підприємствах – у 6,7 раза.

Станом на 2009 р. найбільша чисельність працівників із розрахунку на одне підприємство, була в категорії інших підприємств (64 чол.) та господарських товариствах і сільськогосподарських кооперативах (відповідно 48 і 43 чол.) Найдрібнішими в області є державні (21чол.) і приватні підприємства (26 чол.).

Дослідження результативності функціонування аграрних підприємств здійснювалося за показниками: виробництва валової продукції сільського господарства, врожайності основних культур, продуктивності тваринництва, а також прибутковості (збитковості) діяльності.

Дані про виробництво валової продукції сільського господарства в області, в тому числі за категоріями господарств, наведено в табл. 2 [4], [5]. З них випливає декілька висновків.

1. Впродовж 2001-2009 рр. основними виробниками валової продукції сільського господарства були господарства населення. Їх частка за цей період складала 93-80 %, а сільськогосподарських підприємств відповідно – 20 %

Таблиця 2

Виробництво валової продукції сільського господарства в Івано-Франківській області

Роки	Всі категорії господарств, млн. грн.			В тому числі:					
	валова продукція	з неї		валова продукція	з неї		валова продукція	з неї	
		рослинництва	тваринництва		рослинництва	тваринництва		рослинництва	тваринництва
1990	3112,5	1350,6	1761,9	1427,1	739,4	687,7	1685,4	611,2	1074,2
%	100	100	100	45,9	54,7	39,0	54,1	45,3	51,0
2001	2327,3	1031,4	1295,9	178,0	106,2	71,8	2149,3	925,2	1224,1
%	100	100	100	7,6	10,3	5,5	92,4	89,7	94,5
2008	2357,5	869,6	1487,9	478,3	151,8	326,5	1879,2	717,8	1161,4
%	100	100	100	20,3	17,4	21,9	79,7	82,6	78,1
2009	2556,8	1068,8	1488,0	508,3	152,8	355,5	2048,5	916,0	1132,5
%	100	100	100	19,9	14,3	23,9	80,1	85,7	76,1

Розраховано за даними джерел: [4], [5].

кооперативах – у 1,4 раза, інших підприємствах – у 2,4 раза. Однак у державних підприємствах площі земель скоротилися більше ніж удвічі.

4. В області відбувається зменшення середньооблікової чисельності працівників у сільськогосподарських підприємствах. У всіх підприємствах їх кількість впродовж 2009 р. скоротилась у порівнянні з 2001 р. у 4,9 раза. Подібну динаміку засвідчує розрахунок кількості працівників на одне підприємство та на 100 га сільськогосподарських угідь. Найрадикальніше скорочення персоналу відбулося в сільськогос-

та 14 %. У 1990 р. питома вага цих категорій господарств була майже однаковою.

Навіть при збільшенні виробництва продукції сільського господарства в агроформуваннях у 2001-2009 рр. і з огляду на перспективу її на подальшого приросту, область пов'язує майбутнє її аграрного сектора переважно з господарствами населення.

2. Всі категорії господарств, починаючи з 2001 р., щорічно збільшують обсяги виробництва валової продукції. Однак рівня 1990 р. ще не досягли.

3. Найбільший спад виробництва в усіх категоріях господарств, в т.ч. в агроформуваннях впродовж досліджуваного періоду допущено в рослинництві (відповідно на 20,9 % та в 4,8 раза), при нижчих темпах спаду продукції тваринництва. Господарства населення забезпечили приріст усіх видів валової продукції.

Важливим показником діяльності агроформувань є врожайність сільськогосподарських культур та продуктивність тварин (табл. 3) [1], [2], [3]. Стосовно динаміки цих показників можна зробити певні висновки.

родючості ґрунтів; оптимізацію структури посівних площ, та освоєння науково обґрунтованих сівозмін; формування та ефективне використання сортових ресурсів сільськогосподарських культур; фінансову підтримку господарств, що реалізують екологічно чисту продукцію в спеціалізованих сировинних зонах; удосконалення галузевої структури виробництва з урахуванням особливостей природно-кліматичних зон; заходи боротьби із шкідниками та хворобами сільськогосподарських культур [6, с. 35-36].

Таблиця 3

Динаміка врожайності основних сільськогосподарських культур та продуктивності тваринництва в агроформуваннях Івано-Франківської області

Продукція	Одиниця виміру	Роки			
		1990	2001	2008	2009
Зернові та зернобобові	ц/га	34,6	16,7	34,8	32,8
Цукрові буряки	ц/га	329,1	197,6	309,0	268,1
Картопля	ц/га	149,3	80,0	136,1	120,1
Овочі відкритого ґрунту	ц/га	130,8	94,1	190,9	142,6
Надій молока на корову	кг	1990	2001	2008	2009
Середньодобовий приріст ВРГ	г	2979	2189	3455	4001
Середньодобовий приріст свиней	г	450	346	475	460

Розраховано за даними джерел: [1], [2], [3].

1. Протягом 2008-2009 рр. урожайність всіх основних культур значно перевищувала показники 2001 р. (зернових – майже вдвічі, цукрових буряків, картоплі та овочів відкритого ґрунту – в 1,5 раза). Однак рівень 1990 р. за всіма культурами, крім овочів відкритого ґрунту, ще не досягнуто.

2. Основні показники продуктивності за всіма видами продукції тваринництва у 2008-2009 рр. перевищували результати 2001 р., а також базового 1990 р.

Найважливішою причиною низької врожайності сільськогосподарських культур у підприємствах є скорочення застосування мінеральних та органічних добрив, значне зниження родючості ґрунтів (особливо меліорованих земель), недотримання вимог сівозміни, погіршення структури посівних площ, недооцінка боротьби із шкідниками, хворобами та бур'янами, втрата генетичного потенціалу в рослинництві [6, с. 35].

Комплексною програмою розвитку рослинництва до 2015 р. передбачено: виконання комплексу робіт, пов'язаних із виведенням з обробітку малопродуктивних і еродованих земель та вихід на науково обґрунтований рівень розораності угідь; відновлення та підвищення

Комплексною програмою розвитку тваринництва до 2015 р. передбачено: поліпшення годівлі худоби; інтенсивне використання високопродуктивних спеціалізованих порід вітчизняної селекції в усіх категоріях господарств; впровадження енергозберігаючих технологій виробництва продукції; залучення вітчизняних та зарубіжних інвестицій на відновлення існуючих та створення нових виробничих приміщень [6, с. 39-40].

Досвід низки підприємств вказує на великі можливості збільшення виробництва свинини та продукції птахівництва, шляхом розвитку спеціалізованих агропромислових комплексів.

Фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств наведено в табл. 4 [1], [2], [3]. На основі цих даних можна зробити низку висновків.

1. Протягом 2008-2009 рр. більшість агроформувань (57 %) закінчили рік із прибутками. На одне підприємство в середньому одержано 1,5 млн. грн. прибутку. Серед них більше третини – господарські товариства і кожне з яких одержало більше 2 млн. грн. прибутку. Близько половини підприємств за цей період працювали збитково. На одне господарство в серед-

Результати від усієї діяльності сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області

Показники	Роки	Господарські товариства	Приватні підприємства	Сільськогосподарські виробничі кооперативи	Інші підприємства	Державні підприємства	Разом агроформувань
Кількість прибуткових підприємств	2001	13	50	22	4	0	89
	2008	20	24	7	10	2	63
	2009	22	25	5	8	2	62
Одержано прибутку, тис. грн.	2001	955,7	2141,6	2715,3	635,0	0	6447,6
	2008	21700,2	13852,7	1488,2	43686,6	230,6	80958,3
	2009	62440,0	16618,3	2536,4	31738,5	414,4	113747,6
Кількість збиткових підприємств	2001	64	30	59	7	3	163
	2008	27	14	4	3	2	50
	2009	21	13	5	3	3	45
Одержано збитку, тис. грн.	2001	8308,7	1923,9	5824,0	2443,8	919,5	19419,9
	2008	18859,0	2879,0	1195,9	2299,4	126,2	25359,5
	2009	7633,2	3881,4	1587,8	14426,8	22,9	27552,1
Чистий прибуток (збиток -), тис. грн.	2001	-7353,0	217,7	-3108,7	-1808,8	-919,5	-12972,3
	2008	2841,2	10973,7	292,3	41387,2	104,4	55598,8
	2009	54806,8	12736,9	948,6	17311,7	391,5	86195,5
Чистий прибуток (збиток -) на 1 підприємство, тис. грн.	2001	-95,5	2,7	-38,4	-164,4	-306,5	-51,5
	2008	60,4	288,8	26,6	3183,6	26,1	492,0
	2009	1274,6	335,2	94,9	1573,8	78,8	805,6
1 га сільськогосподарських угідь, грн.	2001	-193,5	4,7	-67,6	-301,5	-183,9	-92,0
	2008	65,5	346,2	30,8	3507,4	41,8	562,7
	2009	1127,7	374,6	120,1	1202,2	108,8	795,2
1 працівника, тис. грн.	2001	-1,3	0,03	-0,4	-2,1	-3,0	-0,6
	2008	1,3	9,0	0,5	43,1	1,0	10,8
	2009	26,8	12,9	2,2	24,4	3,7	20,1
Рентабельність, %	2001	-17,0	0,6	-6,9	-11,5	-26,8	-9,1
	2008	1,1	14,9	1,1	27,5	5,5	10,9
	2009	18,6	14,2	4,1	8,1	13,7	13,8

Розраховано за даними джерел: [1], [2], [3].

ньому припадало 557 тис. грн. збитків. Кожне із категорії “інше підприємство” у 2009 р. стало збитковим на 4,8 млн. грн.

2. Впродовж аналізованого періоду із загальної кількості підприємств скорочується кількість як прибуткових так і збиткових агроформувань. Одночасно зростає сума прибутку в прибуткових підприємствах, а також сума збитку – у збиткових. Однак прибутки перебивають збитки і в кінцевому підсумку чистий прибуток щорічно зростає. У 2001 р. в середньому на одне підприємство одержано збитків на суму 51,5 тис. грн., у 2008 р. кожне підприємство отримало прибутки на суму 492 тис. грн., а у 2009 р. прибутки склали 805,6 тис. грн. Аналогічно зростає прибутковість підприємств із розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь і на 1 працівника.

Серед усіх агроформувань найбільш прибутковими, із розрахунку на 1 підприємство на 1

га сільськогосподарських угідь і на 1 працівника, є господарські товариства та інші підприємства.

Результати діяльності агроформувань свідчать про збільшення кількості прибуткових підприємств, зростання одержаного ними доходу й відповідно – зменшення кількості збиткових підприємств і зниження збитків. Така закономірність властива чистому прибутку із розрахунку на одне підприємство, гектар сільськогосподарських угідь та одного працівника.

IV. Висновки. Сучасні аграрні перетворення негативно вплинули на розвиток сільськогосподарських підприємств регіону. Впродовж пореформеного розвитку не вдалося досягти показників 1990 р. у виробництві продукції рослинництва. Частина сільськогосподарських підприємств залишається збитковою.

У зв'язку із ситуацією, яка склалася в пореформені роки в сільському господарстві, пози-

тивні зміни відбуваються повільно, а в багатьох випадках проявляються негативні тенденції. Основною причиною є складна соціально-економічна ситуація в аграрному секторі.

За основними показниками виробництва сільськогосподарської продукції та фінансовими результатами діяльності найкращі результати у досліджувані роки мали господарські товариства та приватні підприємства. Це зумовлено в основному тим, що у їх керівників яскраво проявляються риси реальних власників і господарів, а це, у свою чергу, підвищує їхню відповідальність за організацію виробництва, його технологічний рівень і кінцеві результати.

Відповідно до комплексної програми перспективи агропромислового комплексу та розвитку сільських територій Івано-Франківської області до 2015 р. прогнозується забезпечити: формування технологічних кластерів пріоритетного розвитку агропромислового комплексу; широке запровадження нових технологій; підвищення конкурентоспроможності та розширення ринків збуту аграрної продукції; зменшення енерго- і ресурсоемності виробництва; підвищення продуктивності праці й соціального забезпечення працюючих.

1. Основні показники господарсько-фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств по сумі кате-

горій господарств за 2001 рік. – Івано-Франківськ: Івано-Франківське обласне управління статистики, 2002. 46 с.

2. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств (за організаційно-правовими формами господарювання) Івано-Франківської області за 2008 рік. Івано-Франківськ: Головне управління статистики, 2009. – 110 с.

3. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області (за організаційно-правовими формами господарювання) за 2009 рік. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики, 2010. – 111 с.

4. Валова продукція сільського господарства України (у порівнянних цінах 2005 р.): Стат. зб. 1990-2005 рр. – К.: Держ. ком. стат. України, 2007. – 37 с.

5. Сільське господарство України 2009 р.: Стат. зб. – К.: Держ. ком. стат. України, 2010. 375 с.

6. Комплексна програма перспективи агропромислового комплексу та розвитку сільських територій Івано-Франківської області у 2005-2010 роках і на період до 2015 року / Авт. кол.: Р. В. Ткач, В. Х. Брус, Б. К. Остафійчук, П. Т. Саблук, І. Ф. Баланюк та ін. – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – 80 с.

The activity of agricultural enterprises of the region, the areas of their land and the average accounting amount of the workers are analysed.

The analysis of the manufacturing of agricultural gross product, the dynamics of manufacturing of the production of plants and cattle breeding, and also the financial data of enterprises activity in the region has been fulfilled.

УДК 65.012.23(477.86)

Довбенко М. В.

МАЙСТЕР ВИМІРЮВАННЯ БІЗНЕС-ЦИКЛІВ З ... ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

Стаття присвячена життю і науковій творчості талановитого дослідника ділових циклів А. Ф. Бернса (1904-1987), його композитним випереджувальним індикаторам, що вже майже 80 років залишаються основними у передбаченні циклів ділової активності. Актуальним видається запропоноване ним визначення економічного циклу як специфічного типу коливань в економічній діяльності держави. Сучасного звучання набуває питання про роль циклічних трансформацій, які об'єктивно притаманні процесу відтворення.

Ключові слова. економічний цикл, довготривалий економічний тренд, композитний (складений) випереджувальний показник, система фіксованих валютних курсів, циклічні індикатори.

Про Артура Бернса в Україні відомо не багато. Разом з тим видатний британський фахівець з історії економічної думки Марк Блауг включив його до списку ста великих сучасних економістів. Хто він Берне (*Burns*) Артур Франк і чим заслужив такої честі?

Жителі Івано-Франківська можуть пишатися – саме в цьому місті у 1904 р. він народився. Коли йому було десять років, його сім'я емігрувала в США. Всі свої вчені ступені та викладацькі звання отримав у Колумбійському університеті (Нью-Йорк): ступінь бакалавра – в 1925 р., магістра – в 1926 р. і доктора – в 1934 р. Його докторська дисертація, яку він захистив у Принстонському університеті, називалася «Виробничі тренди в США після 1870 року».